

cama koje, navodno, objašnjavaju pojedine reči ili mesta iz njegovih stihova. Pogledajmo, na primer, kako Koder objašnjava reč *ILINATI* (oscillation):

«*Ilinati, iz se u – se hitlovitlati ili vitlo-hit-lati, ili til-vitlati, trinuljati* (oscillare)».

Ovakve kovanice, vođene imaginacijom i zvučnim asocijacijama, karakteristične su ne samo za Koderove stihove, već isto tako i za njegove razjasnice koje se često sastoje od rečenično prozernih pasaža. Kao što se iz navedenog primera vidi, Koder ni u razjasnici zapravo ništa ne objašnjava (doduše, ovde je reč »ilinati« preveđena kao »oscillation«, pa nam je dostupna i značenjski, ali to često nije slučaj). On, naprosto, presipa fonetski materijal iz jedne reči u drugu, zanimajući se često više zvučnom i grafičkom stranom reči nego onim što bi reč kao razjasnica trebalo da razjasni. Imajući na umu prirodu Koderovog spevova videti zapravo razjasnicu, odblesak nekog drugog prvobitnog teksta, tekst koji nikada nije bio, niti će biti, u blizini našeg sluha. Kao što ni razjasnice, ispisivane na margini stihova, ne objašnjavaju Koderove stihove, tako ni sami stihovi ne objašnjavaju mogući, pretpostavljeni tekst prapočетка. Pismo i pisanje samo su vidljivi oblici imanentnog svojstva jezika da se beskonačno grana i razlistava, da se preslikava i ogleda u samome sebi.

Otkuda to da je Koder naročito privlačilo ezoterijsko, magijsko shvaćanje jezika? Sasvim je moguće da su mu bila poznata mnoga ezoterijska i astrološka učenja. No, ne treba gubiti iz vida ni uticaj magijsko-vradžbinske tradicije koja je postojala u narodu. Toj tradiciji pripadao je i jedan specifični jezik koji je mahom prenošen usmeno i od kojega se, na žalost, veoma malo sačuvalo. Tome su razlog što progoni od strane crkve, što progoni i nemar onih koji su u magijskom umeli da vide samo neznanje i primitivizam. U svakom slučaju, da su nam ostali pismeni spomenici o razvoju magijsko-vradžbinske tradicije u nas, pre svega o njenom jeziku, sasvim je moguće da bismo o njoj mislili na drugačiji način no što još uvek mislimo. Moguće je da bismo tek onda imali pravu sliku o tome koliko je ova tradicija uticala i na razvoj poezije pojedinih naših pesnika, posebno na Kodera.

Kao što smo već rekli, Koder je interesovao narodni jezik, ali ne onaj na polju, pijaci ili dnevnoj dokolici, već onaj u gatanju i predskazivanju, onaj koji se ne odnosi na ovozemaljsko, već želi da dozove i nasluti sudbinsko koje nam u svakodnevnom životu, koliko god o njemu mislili, uvek ostaje nedokučivo. Koder se nije inspirisao ukupnom leksikom narodnog jezika, a još manje duhom njegove seljačke empirije koja je toliko oduševljavala Vuka. U narodnom jeziku on je najviše voleo ono lirsko i magijsko-vradžbinsko. Otuda je on samo ponekad, i to veoma retko, preuzimao određene reči i sazvučja iz narodnog jezika. U narodnom jeziku privlačile su ga one reči koje su najteže razumljive i najmanje zdravorazumske, one koje podsećaju na san a ne na javu, koje poseduju sugestiju a ne jasnoću.

Već naslovom svoje *Romoranke*, Koder je skrenuo pažnju na to da je njegov poetski jezik posebna i do tada u našoj poeziji nepoznata vrsta jezika – jezik romor. Svojim jezikom – romorom, Koder je želeo da se vrati na sam prapočetak, u neku idealnu tačku nultog vremena, kada čovek još nije pokušavao da se izdigne iznad prirode i kada nije govorio, već je kao istinski deo prirode, sa svim vidljivim i nevidljivim, živim i neživim bićima i silama, *romorio* ostvarujući jednu sasvim drugu vrstu komunikacije od one koju omogućuje govor. Koder je naslućivao da je slika sveta koju omogućuje govor najčešće antropocentrična, u vlasti razuma i raznih konvencija. A to je upravo ono što je on, kao pesnik, želeo da izbegne. Čovek koji govori (a govor može biti i modus poetskog iskaza) služi se govorom, on ga upotrebljava. On koristi jezik svodeći ga najčešće na pasivno oruđe. Čovek okružen romorom nije ni subjekt, ni apsolutni tvorac romora. On je samo njegov deo, on se ne služi romorom kao sredstvom, već se s vidljivim i nevidljivim svetom uz pomoć romora identifikuje. On ne nastoji da poseduje jezik i da ga normama zauzdava. Naprotiv, ukidajući centralizam i logičku izvesnost koju podrazumeva govor, on se kroz jezik – romor oslobađa neke fiksirane pozicije. Govor potvrđuje povlašćenost onoga koji govori, on pripada subjektu i potiče od njega. Romor, naprotiv, ukida hijerarhiju bića i prirodni sila, jer on kao jezik upravo pretpostavlja komunikaciju između najudaljenijih bića. Nemoguće je *govoriti* s mrtvima, s vilama, pticama i biljkama, s bićima iz snova. Ali je sa svima njima moguće *romoriti*, moguć je jedan tajnovit jezik kao zajednički, iako ne i racionalno razumljiv. Granice koje mora

poštovati govor da bi ostao govor, ne postoje za romor. Romor je magijski jezik, jezik koji veruje u čudo i koji ga na tajanstven način i ostvaruje. Stvarajući svoj jezik – romor, Koder je želeo da čoveka ponovo vrati prirodi, da poeziju doživi kao magiju, da reč oseti kao tajnu.

Niko od naših romantičara nije u toj meri bio obuzet stvaranjem jezika kao Koder, i niko manje od njega nije shvatao jezik kao sredstvo. Za njega, reči nisu poslušne alatke kojima se zahvataju večne ili prolazne istine. One su izvan istinitosti utilitarnog i svakodnevnog, one su čaranje i magija, nagoveštaj i slutnja, neuhvatljive kao i sam trenutak njihovog nastanka. Za Kodera, neprestano stvaranje jezika je ujedno i magijsko vraćanje nulte tačke vremena, početka samog Stvaranja. U svakoj novoostvarenoj reči, Koder je verovao da obnavlja sam početak vremena. Veze između novoostvarenih reči bile su one koje uspostavlja šumnost romora. Kao i u poeziji simbolista (od kojih se Koder ujedno i razlikuje po tome što umesto pevnosti u stih uvodi šumnost), reči se više ne udružuju jedne s drugima da bi što ubedljivije »značile«, već da bi što sugestivnije zvučale, to jest romorile.

Do sada je dosta bilo govora o nerazumljivosti Koderovog jezika, o neprohodnosti njegovog stiha. Takvi prigovori, međutim, najčešće su gubili iz vida osnovne odlike Koderovog poetskog jezika, jezika-romora. Imajući na umu prirodu takvog jezika, jedini mogući prigovori mogli bi se eventualno odnositi na ona mesta gde je taj jezik ne »nerazumljiv«, već gde je »razumljiv«. Jer, Koderov jezik upravo onda nema obeležje ličnog, stvaralački prepoznatljivog. Ono što ponekad narušava koherenciju Koderovog poetskog sveta nije, kao u drugih naših romantičara, nerazumljivost, već upravo razumljivost. Onda kada je Koderov stih leksički prepoznatljiv normativan i jasan, on gubi svu svoju draž, onu neuhvatljivu magijsku namagnetisanost kojom se inače odlikuje njegovu poetsko tkanje. Jer, kao što smo već istakli, njegova poetska vrednost ostvaruje se u romoru a ne u govoru.

U vezi s opravdanošću Koderovog poetskog jezika, može se postaviti još jedno pitanje: ako je Koder pre svega težio mističkoj harmoniji u duhu pesnika simbolista, a ne disonanci kao pesnici avangarde s početka našeg veka, zašto je onda posezao za nerazumljivim, danas bismo rekli zaumnim jezikom? I ovo pitanje, međutim, samo na prvi pogled dovodi u sumnju opravdanost Koderovog »nerazumljivog« jezika. Jer, ono pretpostavlja da se sve što je mistički harmonično i onostrano nužno mora »opevati« jasnim i razumljivim, milozvučnim i milobrujnim jezikom. A upravo je suprotno. Od svakodnevnog, utilitarnog i jasnog, pevljivog i normiranog jezika, ne može se satakti harmonija jednog višeg i sveobuhvatnog sveta o kojem će pesnici simbolisti maštati. Takvim jezikom može se samo reprodukovati privedna harmonija ovog zemaljskog, utilitarnog sveta.

Takode, često se govorilo o Koderovom jeziku kao pretežno onomatopejskom. Međutim, Koderovo onomatopejsko nije ni izbliza isto kao u drugih pesnika romantičara. On ne stvara onomatopeje da bi što uspešnije podražavao zvukove iz svakodnevnosti realnosti, to jest da bi na zvukovnom nivou svog stiha postigao izvesnu dozu realističnosti. A da prirodu Koderovog romora ne bismo podvodili pod istu kategoriju kao onomatopejske elemente u poeziji drugih pesnika, njegov jezik ne bi trebalo nazivati onomatopejskim. Jer, onomatopejski jezik nastaje oponašanjem zvučne realnosti koja je već na neki način postojala ili postoji u trenutku kada taj jezik nastaje. Koderov romor-jezik, pak, nastoji da uspostavi, ne da oponaša, samu svoju poetsku realnost kao zvučnu, kao ono što se zvukovima i šumovima romora usremljuje ka nepoznatoj, višoj stvarnosti. Otuda ovaj jezik nije u funkciji dočaravanja i opisivanja zvukova koji u svetu pastoralne i nevine prirode već postoje. Kroz romor zvukova ovde se ništa ne oponaša, već se od početka stvara. Sami zvuci su ovde priroda, sugestivno treperenje onoga što je nevidljivo i što vazda izmiče ne samo našem poimanju nego i našim čulima. U svetu Koderove prirode sve se, uz pomoć romora, na tajanstven način dodiruje, sve je nevidljivo »medusobstvo« u nepreglednoj i neobuhvatnoj prirodi kao »nedokučimici«. Koderova priroda nije dekor, nije idila, nije ni pastorala, a još manje je izvor sentimentalizma kao što je to bila u poeziji čak i naših boljih romantičnih pesnika. Kao i pesnici simbolisti, Koder je težio stapanju prirode i duha. Samo, za njega, duh je intuicija i vizija, magija i imaginacija, a nikada intelekt.

Umlivanje – umivajuć se

*umivajuć se
u izvjesnom smislu
gradim jednu poetsku cjelinu:
u mlaz što šiklja
gnjuram lice,
sapun među rukama,
sapunica na licu. . .
sve je to poezija
ja sam samo taj
koji od izvjesnog broja
poetskih elemenata –
voda, sapun, lice, ruke –
čirim cjelinu
ili fragment:
umlivanje – umivajuć se*

Stvaralačka perversija

*na čistom bijelom glatkom
papiru ne mogu da pišem
oduzima mi moć ta
uštirkana zvanična hartija za pisanje
pišem na novinama i to nakoso
uzbuđuje me valjda taj prisni dodir
moga i novinskog teksta
ili će prije biti da
novinski tekst u potrebnoj mjeri
čini nečitljivim i manje važnim
moj rukopis*